

DVA POJMY

Stanislav Dnistrjanskýj

Zvláštní otisk

z Randova Jubilejního Památníku

V PRAZE 1934

DVA POJMY

Stanislav Dnistrjanskyj

K nejdůležitějším pojmům teorie *Randovy* náleží nesporně pojem držby a vlastnického práva, jež jsou střediskem celé soustavy práva věcného. Je všeobecně známo, že *Randa* na tyto pojmy obrátil zvláštní pozornost i že jeho konstrukce právní patřila k základům právní myšlenky minulé doby, ve které vznikla. Uvážíme-li však, že hledisko novější doby v tomto směru se změnilo, musíme zejména přihlížeti k tomu, jaký význam mají tyto pojmy *Randovy* pro dnešek a jaký je poměr těchto pojmů k novým názorům právním.

Zde vyskytuje se v konstrukci *Randově* společné východisko jak pro držbu tak i pro vlastnické právo v pojmu „panství“ (*Herrschaft*) nad věcí, při čemž držba jeví se jako „skutečné“, vlastnické právo jako „právní“ panství. Používám slova „panství“, neboť podle obsahu správněji odpovídá německému slovu „*Herrschaft*“, než slovo „moc“, o které se opírá české vydání „Práva vlastnického“.

Pojem panství má v teorii o držbě zvláštní historický význam. V literatuře práva soukromého souvisí se spisem *Savignovým*: „*Das Recht des Besitzes*“. V tomto spise nacházejí se prvě vědecké základy teorie *Randovy*, což uznává i sám *Randa*. *Savigny* praví (stejně jako *Puchta*) o „ochraně osobnosti“ (n. u. m., 1837, str. 48), jež má býti základem držby, a tvrdí, že tato ochrana je spojena s právním uznáním „skutečného panství osoby nad věcí“. *Savignyova* teorie byla výtvorem porevoluční doby, která vyidealisovala pojem volné „osobnosti“ a směřovala k tomu, aby jednotlivcům byly přiznány dalekosáhlé svobody, zejména v právu soukromém. Takto slavila římská ideologie své vzkříšení a nad to vzniklo přesvědčení, že právo se zakládá na panství i že toto panství přísluší každému jednotlivci v mezích jeho volné vůle. Vítězila idea neobmezeného individualismu; bylo zničeno panství *summi principis* z doby *Jeana Bodina*, zrušeny stavovské výsady atd. — proč by neměl jednatlivec vládnouti ve svém domově? Takto stalo se „panství“ požadavkem všech jednotlivců porevoluční doby. „Panstvím“ byla držba, bylo vlastnictví, byl poměr věřitelů k dlužníkům atd. — a nikdo se nedivil, že ještě v druhé polovici 19. století mohla vzniknouti teorie subjektivního práva jako „panství vůle“ („*Willensherrschaft*“) i že tato teorie mohla býti delší dobu „panující“ teorií v právu občanském. Všechno to mělo býti výsledkem idee „osobnosti“.

Avšak tento názor nebyl správný, ježto byl reakcí proti historickým usnesením francouzské revoluce, která zrušila pojem „panství“ a zastoupila ho pojmem *volonté générale* národa, při čemž přiznala jednotlivcům zvláštní osobní práva, ale bez nároku na panství. Zejména tohoto nároku nedávala svoboda,

jež obmezovala jednání jedněch jednáními druhých, jak to učil *Kant* ve své „praktické filosofii“.

„Z povahy osobnosti“ vyplývá nárok na svobodu, nikoliv ale nárok na panství, neboť tento nenáleží k „vrozeným právům“ podle § 16 obč. zák. Ovšem právi občanský zákoník též o takových právech, kterých lze nabývatí za zákoných podmínek (§ 18), že i tato práva vyplývají dle marg. rubr. k § 16 obč. zák. také „z povahy osobnosti“. Zde se ukazuje bezprostřední vliv teorie práva přirozeného na úvodní ustanovení občanského zákoníka. Tímto i držba i vlastnictví jeví se jako výsledky idee osobnosti, ale jen proto, že přísluší „osobě“ (§ 16). Avšak ani držba ani vlastnictví nejsou *zvláštními* projevy osobnosti v občanském zákoníku. Dále podotýkám, že ani při držbě ani při vlastnickém právu není *expressis verbis* řeč o „panství“. Jestliže § 309 obč. zák. praví o „moci“, nejedná se tu o „panství“, nýbrž o takovém stavu, ve kterém věc „slouží k užítku lidí“, co vyplývá z pojmu věci podle § 285 obč. zák. (srv. níže). Není zmínky o panství též v pojmech vlastnického práva podle §§ 353, 354 obč. zák. Je pouze jedno místo, kde v občanském zákoníku se jedná o panství, a to při t. zv. rozděleném vlastnictví, přičemž pojem vrchního vlastnictví (*Obereigentum*) je reminiscencí takového vlastnického práva, jež bylo spojeno se skutečným panstvím. Není však pochybnosti, že právní ústav rozděleného vlastnictví se všemi druhy, a tímto zejména i pojem vrchního vlastnictví, patří již k dějinám jako výsledek minulé doby právní.

Během dějin 19. století zklamala ideologie jednostranného liberalismu. Záhy vystoupila sociální otázka s takou silou, že donutila dokonce i právnické kruhy, by obrátily pozornost na hospodářské a sociální prvky práva ve všech jeho podstatných poměrech. Pojem osobnosti ztratil svoji dřívější přitažlivost a život společný podrobil ho svým účelům. Bezpochyby lze říci: Již ke konci minulého století byla výhradní platnost „osobnosti“ v právu soukromém úplně překonána, ale i pro novou dobu zůstalo z minulého období velikolepé lešení s obrovskou hmotou, která má i pro přítomnost závažný význam.

Na tuto dobu připadá čtvrté vydání německého spisu *Randova* o „Držbě“ (1895) a páté vydání českého spisu o „Právu vlastnickém“ (1900). Zde se opírají pojmy držby a vlastnického práva, stejně jako i v prvních vydáních (1864, 1871), o *Savignovu* teorii panství. *Randova* konstrukce je však podrobněji propracovaná, původních omylů zbavena a k novějším poměrům více přizpůsobena než *Savignova*. Randa je zastáncem panující teorie z doby minulé; v Randových spisech dospěla právní teorie držby a vlastnického práva z jeho období k nejvyšší ceně. Je nově opravenou redakcí původní teorie *Savignovy*

bez změny základního názoru. Především jsou odklizeny omyly Savignovy, na které ukázal *Bekker* (*Das Recht des Besitzes bei den Römern*, 1880, str. 10) — konstrukce jest jednotná a s přísnou důsledností převedena. Sotva bylo by možno přidati více k Randově argumentaci. Randa se však nespokojil odůvodněním a prohloubením panující teorie, ale věnoval též pozornost moderním názorům, jež v odporu k teorii panství přijaly již směr nový, od Savignova odlišný. Polemice s těmi názory věnoval zvláštní odstavec v 4. vydání německého spisu o „Držbě“ (§ 1a, str. 37 násl.) a snažil se uvést nové směry ve vědě se svou teorií v úplný souhlas, aniž by mělo býti při tom cokoliv změněno v jeho základních názorech. Souhlasí s tím, že držba se opírá o zkušenost života a obecného styku, ale vykládá to jen jako zvláštní formu panství osoby nad věcí (n. u. m. str. 4 násl.); souhlasí dále s názorem, že držba nespočívá výhradně na fysickém, nýbrž také na etickém a právním základě, a sice na bázi před porušením cizí sféry právní, avšak tvrdí, že i to neruší základního principu skutečného panství nad věcí, neboť všechno záleží na tom, pokud vůle jednotlivcova je skutečně respektována (n. u. m. str. 40); uznává, že „právo je organickým výtvozem duševního života a mohutnosti národa“ (n. u. m. str. 52) — atd.; odmítá však všechny pokusy, by teorie panství byla zastoupena buď ohledem na hospodářské nebo na sociální elementy držby. Konečně nesouhlasí i s těmi teoriemi, jež nepočítají vůli držitele za podstatnou podmínku držby.

Krátce řečeno: Právní věda z doby Randovy nalezla v něm nejlepšího obhájece teorie panství. Randa je mistrem právní konstrukce a argumentace. Všechny pojmy jsou tu výtvoři zvláštního aprioristického způsobu myšlení, jenž má svůj vzdálenější původ v kriticismu filosofie *Kantovy*, a bezprostřední základ v dogmatismu právnické systematiky *Savignovy*. Tento pojmový apriorismus vysvítá na př. z definice vlastnického práva, kterou Randa staví v čelo svého spisu o „Právu vlastnickém“, ačkoli sám podotýká, že „*omnis definitio in iure periculosa*“. Stejný apriorismus vyskytuje se také v pojmu držby, neboť pojem „panství“ vytvořila doba dřívější neodvisle od úkolu držby v životě právním. Proto i celá metoda polemiky Randovy s novými názory zakládá se na tomto způsobu právnické argumentace, jehož používali všichni právníci z druhé polovice 19. století. V tomto směru dosáhla polemika Randova vrcholu, a všechno, co uvedl proti teorii *Iheringově* a jiných jeho přívrženců, nelze i dnes snadno odmítnouti, když se použije metody školy *Ungerovy*. Nemůže býti pochybností, že spisy Randovy o „Držbě“ a „Právu vlastnickém“ mají veliký význam mezi nejvýznačnějšími spisy *Savignovými*, *Ungerovými* a *Windscheidovými*.

Avšak *Ihering* volil směr jiný: odmítaje metodu konstruktivního dogma-

tismu, přiblížil se více k životu právnímu se zvláštním zřetelem na „účel v právu“ a tímto i na hospodářské a sociální základy právních norem a právních pojmů. Ve svých spisech o držbě zamítl teorii panství a zastoupil animus possidendi ohledem na hospodářské základy držby. Právem tvrdí *Kuntze* (*Zur Besitzlehre und Nachruf: Ihering, Windscheid, Brinz, 1893, str. 9*), že „geniální právník (Ihering) hodil rukavičku (*Fehdehandschuh*)“ dosavadní jurisprudenci. Panující teorie zaujala naproti tomu obhajovací stanovisko, a zejména Randovi podařilo se vyvrátiti ve své polemice mnoho jednotlivých názorů nové teorie o držbě. Avšak teorie Iheringova nezůstala bez vlivu na pozdější právníkovou literaturu jakož i na moderní zákonodárství. Ačkoliv nový německý zákoník občanský jedná o nabytí držby „skutečnou mocí“ („*tatsächliche Gewalt*“: § 854) a švýc. zák. civ. uvádí větu: „Držitelem je, kdo má skutečnou moc nad věcí“ (čl. 919) — ani novější literatura ani soudní praxe neklade důraz na „panství“, jen na stránku hospodářskou nebo sociální, která se vyskytuje při uplatnění držby v životě právním. O animus possidendi není zmínky ani v německém ani v švýcarském zákoníku, pročez se uplatňuje názor, že o existenci držby nerozhoduje přímo vůle jednotlivce, nýbrž hledisko společnosti, zda nějaký stav má býti počítán za držbu, čili nic. Z dřívějšího pojmu „panství“ přešlo těžiště na otázky hospodářské a sociální. Jedná-li se ještě dnes někdy o „skutečné moci“ nad věcí, není to již „panství“ z doby liberalismu, nýbrž takový stav, ve kterém jednotlivec uplatňuje svoji hospodářskou činnost pod autoritou této společnosti, ve které žije. Nikde správnost věty: „*Omnis definitio in iure periculosa*“ neosvědčuje se v té míře, jako při pojmu držby nebo vlastnického práva. Nejen skutečné poměry, nýbrž i názory na tyto příliš důležité právní ústavy pořád se mění a tímto podléhají i správné konstrukce příslušných pojmů ustavičné fluktuaci. Žádný myšlenkový apriorismus není s to určití bezvadně ani pojem držby ani pojem vlastnictví. Co bylo rozhodujícím znamením v usneseních francouzské revoluce, nebylo již rozhodným na př. v německé ústavě z 11. srpna 1919. V právu nezáleží proto na zjištění nezměnitelných pojmů, nýbrž na takových zařízeních, která vyhovují vymoženostem doby; synthese se najde vždycky na základě platných norem právních a soudobých sociálních poměrů. Takovou synthesu udal Randa o držbě pro dobu minulou; pro novější dobu synthese se musí opřít o moderní názory na vztahy mezi jednotlivci a společností a musí býti uvedena v soulad s normami právními. Pokusím se tedy vylíčiti zkrátka podstatná znamení držby ve světle přítomnosti.

§ 309 obč. zák. neuvádí definici držby, jen určuje, kdo se nazývá detentorem

a kdo je držitelem. (Marg. rubr. zní: „Detentor. Držitel“.) Co se týče držby, vyskytuje se bezprostřední souvislost s římskou větou o nabytí držby corpore et animo. Proto § 309 lze doplnit ustanovením o způsobech nabytí držby podle § 312 obč. zák. Zde je ustanoveno, které činy lze považovati za nabytí „moci“ ve smyslu § 309 obč. zák. Je zřejmo, že všechny tu vypočítané výkony mají stejný ráz, jako ty případy, o kterých jedná poslední věta, jež se týče držby práva. Při nabytí držby spočívá tedy důraz na „užitku“ (Gebrauch) věci nebo práva, při čemž slovo „užitek“ má význam hospodářský. Takto již při nabytí držby záleží všechno na hospodářském významu této „moci“, o které praví § 309. Potvrzuje to i „pojem věci v právním smyslu“ podle § 285 obč. zák. Co slouží k užítku lidí, je věcí v právním smyslu. Proto „moc“ nad věcí (§ 309) nemůže být nic jiného, než „stav“, ve kterém věc slouží k užítku osobě. Nestačí sama „možnost“ („Möglichkeit“) a není zapotřebí panství, neboť „panství“ osoby nad věcí nesouhlasí s moderními sociálními poměry. „Corpus“ possidendi je vždy, když nějaká věc nebo nějaké právo slouží k užítku určité osoby. Zda a kdy to lze říci o poměru osoby k věci, aby se tímto projevila držba, rozhoduje v první míře ustanovení zákona, v druhé stanovisko společnosti k této otázce. Toto rozhodnutí se týká nejen „corpus“, nýbrž i „animus“ possidendi.

Jak se vyskytuje „užitek“ práva při držbě práva, normuje § 313 obč. zák. Mimo toto ustanovení držba práva neexistuje. Co se však týče „služby věci k užítku osoby“, je ovšem všeobecná norma o „animus possidendi“ v § 309 obč. zák., ale neobsahuje zvláštního poučení, jaký má být in concreto tento užitek při držbě věci. Požadavek animi possidendi při držbě není než reminiscencí práva římského, z jehož nesporných následků zná občanský zákoník jen *zápornou* stránku, že držba neexistuje, kde je animus non possidendi (§ 318), ale zákon sám odmítá *kladné* následky, jestliže detentor „svémocně“ změní causam possessionis, ačkoli měl animum possidendi (§ 319). Není bez důvodu, proč nejen německý, nýbrž i švýcarský zákoník odmítly podmínku animi possidendi. I dle občanského zákoníka nemůže rozhodovati *psychický* zjev vůle jednotlivcovy, jen její *hospodářské uplatnění*, protože se jedná o „užitek z věci“, při čemž jeho uplatnění v životě musí se opíratí naprosto o hospodářské základy. Nejde o psychickou analýzu vůle jednotlivcovy, jen o to, jak se ta vůle hospodářsky uplatňuje, nebo — jinak řečeno — jak se při držbě in concreto projevuje „užitek“ z věci. Co se týče otázky, kdo má o tom rozhodovati, neexistují v občanském zákoníku zvláštní předpisy, ale zákon poukazuje vůbec na „přirozené zásady práva“ v § 7 i. f. V moderní době

určují se tyto zásady *sociálními* základy právního života, zejména stanoviskem *společnosti* a obecného styku k nejdůležitějším otázkám práva občanského (srv. moje: „Die natürlichen Rechtsgrundsätze“ v Festschrift zur Jahrhundertfeier des ABGB, 1911, II. str. 3 násl.). Takto i při držbě věci sociální poměry a názory o tom rozhodují, zda hospodářské uplatnění jednotlivcovo vyhovuje požadavkům držby či nikoliv. Otázka o „panství“ je tedy nahrazena otázkou o hospodářském uplatnění ve smyslu sociálních názorů. Novější doba zrušila pouze *nástavbu* konstrukce Randovy a hlavní stavbě dala jiné (hospodářské a sociální) vysvětlení; ostatní obsah jeho právní konstrukce zůstal však bez změny: jistá a trvanlivá stavba, pravé monumentum aere perennius pro stavitele.

Co bylo řečeno o pojmu držby, platí obdobně i o pojmu vlastnictví. Jako při držbě, taktéž při vlastnickém právu obrátil Randa hlavní pozornost na právní soustavu a konstrukci norem právních a tyto přispěly podstatně k tomu významu, ke kterému dospěly vůbec jeho spisy v jurisprudenci. Co se však týče samého *pojmu* vlastnictví, obmezil se Randa stejně jako při pojmu držby na *nástavbu*: jeho pojem vlastnického práva jest sice nejpřesněji zkonstruovaným pojmem „panství“, bez zřetele na znamení hospodářského nebo sociálního rázu. Randa vyhovuje panující teorii minulé doby, která i pojem subjektivního práva opřela o „panství vůle“, předpokládá, že toto panství zahrnuje pojmově všechno, co patří k soukromému právu jednotlivců. Takto vznikl pojem vlastnictví jako bezprostředního a relativně úplného čili nejsvrchovanějšího právního panství osoby nad věcí, ačkoli v definici nebylo řečeno, co náleží k obsahu vlastnického práva, ani jaké jsou základy tohoto obsahu. Randova definice opírá se o *dominium* práva římského, avšak podle jeho mínění není pojmově důležitý ani zvláštní obsah vlastnického práva. Proto kritizuje ustanovení §§ 353, 354 obč. zák. s hlediska Ungerovy školy, ačkoli při držbě odvolává se výslovně na § 309 obč. zák.

Uvážíme-li však, že v novější době neuplatňuje se již pojem „panství“ v právu občanském, musíme se vrátiti k původním ustanovením občanského zákoníka a přihlížeti k tomu, zda vyhovují moderním názorům o základech vlastnického práva. Ačkoli nepočítáme i „pojem“ vlastnického práva v §§ 353 a 354 obč. zák. za správnou *definici*, nemůžeme nad těmi ustanoveními přejíti k dennímu pořádku.

Co není v definici Randově, na to se klade důraz v §§ 353, 354 obč. zák. a naopak. V obč. zák. nejedná se ani o „úplné moci“ ani o „právní panství“ osoby nad věcí. Za to § 353 klade důraz na „meum esse“ a na to, že věci

„náležejí“ vlastníkov. Východiskem občanského zákoníka není „dominium“, nýbrž „*proprietas*“. Vlastnictví obsahuje podle § 353 věci hmotné a nehmotné. Proti tomu vyslovuje se Randa a s ním i panující teorie. Avšak ani t. zv. teorie nabytí vlastnictví při cenných papírech majiteli svědčících, ani právo volně nakládati s podniky, ani t. zv. *propriété commerciale* moderního práva atd. nejsou snadno možny bez širšího pojmu vlastnického práva. Tomu nepřekáží, že hlavní předpisy o vlastnickém právu vztahují se na pojem užší. Právo volného nakládání s věcí nebo s právem vztahuje se však nejen na věci hmotné, nýbrž i na nehmotné ve smyslu § 353 obč. zák. Randa a s ním panující teorie tvrdí, že § 353 obsahuje pojem „majetnosti“ (*Vermögen*), neboť jmění se vztahuje na všechny věci, hmotné jakož i nehmotné. Nelze však pochybovati, že redaktori občanského zákoníka měli zde v úmyslu širší pojem vlastnictví. Ve skutečnosti jedná § 353 o jmění, ale o jmění *vlastním* (*ius proprium*), nikoli o jmění na věcech cizích (*iura in re aliena*). Pojem jmění je proto širší, než pojem vlastnictví podle § 353, ježto jmění obsahuje též *iura in re aliena*. „Vlastnictví“ pohledávek je právem majetkovým (s právem volného nakládání, užívání, zastavení atd.), s nímž je spojené rovnoběžné právo obecného styku (obligační) se zvláštním poměrem právním mezi věřitelem a dlužníkem. Docela obdobné je spojení věcného práva zástavního na zastavené věci s obligačním právem na pohledávku.

Obsah vlastnického práva je podle § 362 obč. zák. veliký, avšak přesto *pojmově* obmezený (§ 364, srv. §§ 364 a—c, 365 obč. zák.). Obmezení vlastnického práva náleží k jeho podstatným základům. V moderní době, když na př. německá ústava z r. 1919 (čl. 153) praví o „závaznosti“ vlastnictví, pro jeho výhradnost nebo neobmezenost není místa. Nejlepším důkazem toho jsou četná a dalekosáhlá obmezení pozemkového vlastnictví z poválečné doby. Právem zeslabila nová osnova obč. zák. (§ 279), podobně jako švýc. zák. civ. (čl. 641/2), poslední větu § 354 tím, že „vlastník smí každému *neoprávněnému* zásahu se opřít“.

§ 354 obč. zák. zabývá se vůbec vypočítáním jednotlivých práv, která slouží vlastníkov. Je úkolem právní vědy, aby prozkoumala, zda toto vypočítání lze považovati za součet čili za pojmovou jednotu práva, avšak v zákoníku zakládá se jeho hodnota na tom, že se vyskytuje hlavní směr a podstatný ráz těchto práv, a sice: právo volně nakládati s věcí (*Verfügungsrecht*) a právo míti z ní požitek (*Nutzungsrecht*). Je-li o tom zmínka v zákoníku, znamená to, že jsou základními projevy vlastnictví, jež tvoří součástky právní konstrukce.

Tato konstrukce (stavba) má však ještě zvláštní spodní stavbu, poněvadž

i právo nakládání s věcí i právo na užitek opírají se, jako při držbě, o základy hospodářské a sociální. Vlastnické právo jeví se proto jako právo „hospodářského zúčastnění“ na vlastních statcích pod autoritou zákona a sociálních mocí, jež mají vliv na meze tohoto práva. Je zde při správné stavbě i nástavba, avšak není to již „právní panství“ osoby nad věcí, jen soukromá autonomie jednotlivcova, podstatně obmezená jak se zřetelem na práva jiných jednotlivců tak i se zřetelem na podstatný zájem společnosti (srv. moje „Základy moderního práva soukromého“, Praha 1928, str. 239 násl., 297 násl.).

KNIHTISKÁRNA »ORBIS«, PRAHA XII, FOCHOVA 62